

Eesti Keskkonnaühenduste Koja seisukohad Euroopa Liidu järgmise mitmeaastase finantsraamistiku (MFF) kohta

Eesti Keskkonnaühenduste Koda (EKO) kutsub Euroopa Komisjoni üles kujundama uut ELi pikaajalist eelarvet viisil, mis aitab leevendada kliima- ja elurikkuse kriisi, vähendada ebavõrdsust ning tugevdada demokraatiat. Eelarve peab toetama kestlikke ja pikaajalisi investeeringuid, lõpetama kahjulike tegevuste rahastamise ning edendama õiglast ja rohelist üleminekut. Kuigi majanduse tõhus toimimine ja kriisidele reageerimine on tähtsad, ei tohi lühiajaline kasu tulla inimeste heaolu ja looduse arvelt.

Tulevikku vaatav ELi eelarve peab toetama puhta tehnoloogia ja roheoskuste arendamist, energiatõhusust, süsinikuheite vähendamist ja ressursside tõhusamat kasutamist. Samuti peab see olema üles ehitatud solidaarsuse ja ühtekuuluvuse põhimõttel, pakkudes tuge kogukondadele ja piirkondadele, eriti neile, kes on juba alustanud õiglast üleminekut.

EKO peamised ettepanekud järgmisele ELi eelarvele:

1. Keskkonnakahjulike kulutuste vältimine, sh kahjulike subsidiumite kaotamine

Järgmise ELi pikaajalise eelarve keskmes peab olema põhimõte, et avalikku raha kasutatakse vaid sellisteks tegevusteks, mis ei kahjusta loodust ega inimeste heaolu. Praegu kehtiv “*ei kahjusta oluliselt*” (DNSH – *Do No Significant Harm*) põhimõte vajab aga tugevdamist ja laiemat rakendamist. Selleks tuleb:

- ühtlustada DNSH standardid ja menetlused kõigis rahastusinstrumentides;
- tagada tõhus ja sõltumatu järelevalve ning siduda rahastuse saamine selgete keskkonnakaitseliste tingimustega;
- suunata innovatsioonitoetus paljutöotavate ja kestlike tehnoloogiate arendamiseks, mitte saastavate tööstuste säilitamiseks;
- oluliselt vähendada suurte taristuprojektide rahastamist, piirdudes vaid nendega, kus avalik kasu on selgelt suurem võimalikust kulust ja keskkonnamõjust;
- täielikult välistada fossiilkütustele suunatud toetus kõigis rahastusmehhanismides.

2. Eelarve lihtsustamine ei tohi toimuda looduse arvelt

Ühe prioriteedina soovitakse järgmises ELi eelarves vähendada rahastusprogrammide arvu ning lihtsustada eeskirju ja kriteeriume, kuid seejuures on oluline tagada, et see ei vähenda toetuste kättesaadavust keskkonna- ja elurikkuse projektidele. Näiteks võib LIFE programmi liitmine suuremate ja üldisemate fondidega (nt Ühtekuuluvusfondiga) ohustada just väiksemamahuliste ja uuenduslike looduskaitsealgatuste rahastamist, mis vajavad spetsiifilisi tingimusi ja paindlikumat lähenemist. Seetõttu tuleb lihtsustamise kõrval säilitada

võimalus suunata sihtotstarbelist ja spetsialiseeritud toetust looduse taastamisele ja keskkonnakaitsele. Keskkonnaühendused üle Euroopa on hoiatanud, et kavandatud muudatused võivad viia selleni, et nõrgeneksid direktiivid, mille eesmärk on piirata suurkorporatsioonide tekitatud keskkonnareostust ja inimõiguste rikkumisi. See süvendaks üleilmset keskkonnakriisi ja suurendaks sotsiaalset ebaõiglust. Me oleme vastu meetmetele, mis nõrgestavad keskkonna- ja sotsiaalseid standardeid.

3. Väljuda fossiilsete kütuste kasutamisest võimalikult kiiresti

Euroopa Liit peab lõpetama igasuguse fossiilsete kütuste kaevandamise, töötlemise, väärindamise ja muul viisil rahastamise. Tulevasel rahastusperioodil tuleb välistada igasugune toetus kliimakriisi süvendavatele tegevustele ning selle asemel suurendada rahastust kliimamuutustega kohanemisele ja leevendamisele.

Kuna Venemaa agressioon Ukraina vastu ja energiakriis on näidanud, toob fossiilkütuste sõltuvus ettearvamatutest välisvõimetest kaasa tõsiseid geopoliitilisi ja majanduslikke riske. Samuti on teised fossiilkütuste allikad, nagu Aserbaidžaan ja nüüd ka Ameerika Ühendriigid, üha problemaatilisemad ja need ei tohi kõrvale juhtida ELi tähelepanu roheline ülemineku eesmärkidest.

2028-34. aasta ELi eelarve rahastamise tingimused peavad olema seadistatud nii, et lõppeks fossiilkütuste otsene ja kaudne toetus, laiendades 2021-27 eelarves kehtestatud nafta ja kivisöe välistamisnimekirja, et see hõlmaks ka fossiilset gaasi. Fossiilkütuste välistamise põhimõte peab kehtima kõikides ELi rahastusinstrumentides, ilma eranditeta, samuti nendes fondides, mis ei kuulu praegu MFF-i alla, nagu näiteks Moderniseerimisfond, mis on rahastatud ELi heitkogustega kauplemise süsteemi kaudu.

4. Parandada elurikkuse rahastamise kvaliteeti ja mahtu

Looduse ja konkurentsivõime edendamine järgmises EL-i eelarves on ühe mündi kaks külge. Euroopa Komisjon on ise hinnanud, et looduse taastamise rahalised tulud ulatuvad 8–38 euronit iga kulutatud euro kohta. Praegusel kujul ei toeta EL-i rahastussüsteem elurikkuse kaitset piisavalt tõhusalt, et peatada elurikkuse vähenemist. EL-i praegune lähenemine tugineb peaaegu täielikult elurikkuse rahastamise integreerimisele teistesse rahastamisvoogudesse, mis toob kaasa pideva konkurentsi teiste sektoritega ja ebapiisava ressursside jaotuse looduskaitseks. Selle probleemi lahendamiseks on vaja eraldiseisvat, spetsiaalset rahastusmehhanismi, mis väldiks sellist konkurentsi.

Sarnaselt kliimaeesmärkidega on vaja siduvaid kulutuseesmärgi, et suurendada elurikkuse rahastamist. Elurikkuse puhul peaks see ELi eelarves olema vähemalt 10%. Seda peaks täiendama ajakohastatud elurikkuse rahastamise jälgimise metoodika, mis võimaldaks täpsemalt hinnata ELi fondide panust looduskaitse eesmärkide saavutamisse, mille järgi on eriti suur vajadus looduse taastamise määruse rakendamisel.

5. Investeeringud mitte ainult “kodanike heaks” vaid “kodanike kaudu”

Juurutada avatud valitsemise partnerlust ehk eelarvega seotud otsuseid teha ausalt, läbipaistvalt ja kodanikega dialoogis. Ootame paradigma muutust – senise „kodanike heaks“ investeerimise asemel tuleks liikuda „kodanike kaudu“ investeerimise suunas. See tähendab, et kodanikud ei peaks olema üksnes passiivsed kasusaajad, vaid aktiivsed osalejad ja partnerid poliitikate kujundamisel ning elluviimisel. Sealjuures on suurem

tehniline abi ja suutlikkuse tõstmise tugi partneritele hädavajalik. Heaks näiteks on energiaühistud, mille kaudu rohujuuretasandi algatusi toetades saab kodanikke kaasata otseselt ELi eesmärkide, sealhulgas õiglaselt teostatava energiasirde saavutamisse.

6. Jätkata õiglase ülemineku toetamist

Eestis on Ida-Virumaal õiglase ülemineku fond olnud hädavajalik, kuna piirkond on tugevalt sõltuv fossiilkütustest, eriti põlevkivist, mis on kohaliku majanduse ja töökohtade peamine tugisammas. Kui õiglase ülemineku toetust uue eelarve raames vähendatakse või kaotatakse, võib see Ida-Virumaa majanduslikule arengule kaasa tuua olulise tagasilöögi. Ilma jätkuva rahastuse ja toetuseta võib piirkond langeda veelgi suuremasse majanduslikku ja sotsiaalsesse kriisi, kuna üleminek puhtamale energiatootmisele ja jätkusuutlikumatele tegevusvaldkondadele jääks toppama. Lisaks näeme Eestis vajadust õiglase ülemineku tagamiseks rahastust konkreetsetele sektoritele, nagu metsandus ja turba kaevandamine.

7. Toetada 100% taastuvalle ja kestlikule energiale üleminekut

ELi mitmeaastane finantsraamistik peab toetama 100% taastuvenergiat, kus arenenud nutikad võrguühendused ühendavad miljoneid Euroopa kaasatud tarbijaid (nii üksikisikuid, kogukondi kui ka ettevõtteid, mis suudavad toota oma elektrit või kasutada energiat salvestamist hajutatult ning kohalikul viisil). Toetused taastuvenergiale ja võrgu-uuendustele peaksid samuti toetama Euroopa ekspordivõimekust valdkondades, kus me oleme teerajajad, ning võimestama Euroopa tehnoloogiate kasutamist.

Lisaks peaks ELi heitkogustega kauplemise süsteemi tulud pakkuma suurenenud toetust leibkondadele, avalikele hoonetele ja ettevõtetele, et parandada nende energiatõhusust ning üleminekut jätkusuutlikele kütmise, jahutuse ja elektrienergia vormidele, samas kui igasugune edasine fossiilkütuste toetus, näiteks Moderniseerimisfondi kaudu, tuleb lõpetada.

8. Viia ühine põllumajanduspoliitika kooskõlla ELi elurikkuse, veekaitse ja kliimaeesmärkidega

Ühine põllumajanduspoliitika (ÜPP) vajab põhjalikku muutust, sest praegune lähenemine ei suuna põllumajandust jätkusuutlikkuse suunas ega toeta piisavalt ELi keskkonaeesmärkide täitmist. Vajame ÜPP-d, mis tõeliselt toetab kõrge loodusväärtusega põllumajandusmaastike säilimist, soodustab mahepõllumajanduse laienemist ning aitab vähendada sõltuvust pestitsiididest ja väetistest. Samuti peab ÜPP toetama mulla, vee ja elurikkuse kaitset, soodustama süsinikusidumise praktikaid ning arvestama põllumajandustootjate rolli kliimamuutustega kohanemisel ja nende leevendamisel. Ainult keskkonnahoidlikult toimiv põllumajandus tagab toidutootmise pikaajalise kestlikkuse ning elurikkuse säilimise maapiirkondades.

9. Siduda ELi rahastus selgete keskkonaeesmärkidega

ELi järgmine eelarveperiood peab tagama senisest oluliselt tugevama seose rahastuse ja keskkonna- ning kliimaeesmärkide täitmise vahel. Selleks tuleb rakendada tulemuspõhist rahastamismudelit, mis seob toetuste maksmise konkreetsete keskkonnaalaste verstapostide ja tulemuste saavutamisega. Samal ajal tuleb tagada, et keskkonnaõiguse rikkumise korral oleks võimalik rahastus peatada, et hoida ära ELi vahendite väärkasutamine. Lisaks tuleb senisest enam toetada looduslähedaste lahenduste

kasutuselevõttu erinevates valdkondades – näiteks üleujutuste ohjamisel või reoveekäitluses. Selleks peaksid Euroopa Liidu eelarvevahendid pakkuma liikmesriikidele selgeid stiimuleid, tehnilist tuge ja kiiremat juurdepääsu rahastusele, kui projektides eelistatakse keskkonnasõbralikke ja pikaajalist kasu pakkuvaid lahendusi.

10. Kohaliku tasandi võimekuse suurendamine

Eelarve lihtsustamise eesmärk ei tohi teenida ainult Euroopa Komisjoni huve, vaid see peab tooma selget kasu ka rakendusasutustele. Tuleb vältida olukorda, kus EL nihutab bürokraatliku koormuse liikmesriikidele. Lihtsustamine peab looma positiivseid tulemusi kõikidele osapooltele.

Üheks peamiseks takistuseks elurikkuse ja õiglase ülemineku rahastamise kavandamisel ja vahendite kasutuselevõtul on puudulik haldusvõimekus ja tehniline pädevus, eriti kohalikul tasandil. Tulemuspõhine rahastamismudel, mis ei keskendu üksnes kuludele, võimaldaks liikmesriikidel suunata suurema osa ELi vahenditest rakendusasutuste töövõimekuse parandamisse riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil – näiteks lisatööjõu palkamise kaudu. Kui elurikkuse projektide puhul võimaldataks hüvitada ka tegevuskulusid, mitte ainult kapitalikulusid, paraneks nii vahendite kasutusefektiivsus kui ka mõju loodusele. Enamik looduse taastamise ja kaitse projekte nõuavad esialgset investeeringut taastamistegevustesse ja eelduste loomist pikaajaliseks haldamiseks. Tulemuspõhine süsteem võimaldaks hüvitada tegevuskulusid, eeskätt personali tööjõukulusid, kaitstavate ja taastatud alade pikaajaliseks haldamiseks.